OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Vastine

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Itsehallinto ja yhdenvertaisuus -yksikkö
Lainsäädäntöneuvos Johanna Hautakorpi

5.11.2025

VN/10928/2025
VN/10928/2025-OM-24

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

HE laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arviovaliokunta on pyytänyt kirjallista vastinetta oikeusministeriöltä. Kiitän valiokuntaa mahdollisuudesta antaa vastine ja totean vastineena seuraavaa:

Tiedonsaantioikeus

Tietosuojavaltuutettu on nostanut esiin, että viranomaisten välisten henkilötietojen luovutuksen edellytyksiä olisi arvioitava käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatetta vasten siten kuin yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdassa säädetään. Tietosuojavaltuutettu toteaa, että henkilötietojen suojan kannalta tulisi mahdollisuuksien mukaan välttää yleisiä säännöksiä, joilla mahdollistetaan tietojen luovutus henkilötietojen suojaa tai salassapitoa koskevien säännösten estämättä, koska yleisestä tietosuoja-asetuksesta ei voi poiketa tämän kaltaisella yleisellä lausumalla.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan b alakohdassa säädetään käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteesta, jonka mukaan henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla; myöhempää käsittelyä yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten ei katsota 89 artiklan 1 kohdan mukaisesti yhteensopimattomaksi alkuperäisten tarkoitusten kanssa.

Henkilötietoja voidaan käsitellä muuta kuin sitä tarkoitusta varten, jonka vuoksi tiedot on kerätty, yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 4 kohdan mukaisin edellytyksin. Näiden edellytysten mukaan henkilötietoja voidaan käsitellä muihin kuin niiden alkuperäisiin käyttötarkoituksiin, kun käsittely perustuu unionin oikeuteen tai jäsenvaltion lainsäädäntöön, joka muodostaa demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömän ja oikeasuhteisen toimenpiteen 23 artiklan 1 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden turvaamiseksi.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 1 kohdan mukaisiin tavoitteisiin lukeutuu esimerkiksi jäsenvaltion yleiseen julkiseen etuun liittyvät tärkeät tavoitteet (e alakohta), joka soveltuu perusteeksi esittää sihteeristölle tiedonsaantioikeutta, jonka nojalla henkilötietoja voidaan käsitellä muihin kuin niiden alkuperäisiin käyttötarkoituksiin. Kuten hallituksen esityksessä on todettu, esitettävässä tiedonsaantioikeudessa olisi kyse yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artikla 4 kohdan mukaisen liikkumavaran käyttämisestä (s. 21–22).

Postiosoite **Postadress** **Postal Address**	**Käyntiosoite** **Besöksadress** **Office**	**Puhelin** **Telefon** **Telephone**	**Faksi** **Fax** **Fax**	**s-posti, internet** **e-post, internet** **e-mail, internet**
Oikeusministeriö PL 25 00023 Valtioneuvosto	 Meritullinkatu 10 Helsinki	 0295 16001 +358 295 16001	 09 1606 7730 +358 9 1606 7730	 kirjaamo.om@gov.fi oikeusministerio.fi

Yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 2 kohdan mukaan edellä kuvattujen lainsäädäntötoimenpiteiden on sisällettävä tarpeen mukaan erityisiä säännöksiä. Nämä erityiset säännökset on lueteltu artiklassa (2 kohdan alakohdat a-h). Hallituksen esitykseen sisältyvät rajaukset vastaavat 23 artiklan 2 kohdassa lueteltuihin erityisiin säännöksiin seuraavasti:

- henkilötietojen käsittelyn tarkoitus on määritelty, ja se rajautuu viranomaisten käytäntöjen ja toiminnan selvittämiseen (a alakohta)

- tiedonsaantioikeus kohdistuisi ainoastaan viranomaisiin ja julkista hallintotehtävää hoitaviin (soveltamisala on rajoitettu, c alakohta)

- arkistoitaviin, salassa pidettäviin asiakirjoihin voidaan liittää käyttörajoituksia (d alakohta suojatoimista, lisäksi sovelletaan julkisuuslain salassapitoperusteita ja tietosuojalain 6 §:n 2 momentin mukaisia suojatoimia)

- sihteeristö toimisi tiedonsaantioikeuden mukaisten tietojen osalta rekisterinpitäjänä (e alakohta rekisterinpitäjän määrittämisestä)

- tietojen säilytysajasta ehdotetaan säädettäväksi (f alakohta)

Kuten esityksen perustuslainmukaisuutta koskevassa jaksossa (s. 20–22) kuvataan, hallituksen esityksessä ehdotettu sihteeristön tiedonsaantioikeus on melko laaja siinä mielessä, ettei se kohdistu vain tiettyihin viranomaisiin tai tiettyihin, ennalta määritettyihin tietosisältöihin. Tiedonsaantioikeutta on kuitenkin hallituksen esityksessä rajattu edellä kuvatuilla tavoilla ja lisäksi tiedonsaantioikeus koskee vain viranomaisen käytäntöjen ja toiminnan selvittämisen kannalta välttämättömiä kuurojen ja viittomakielisten kokemaa syrjintää ja oikeudenloukkauksia koskevia tietoja.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on nostanut esiin, että lakiehdotuksen 5 §:ssä ei tulisi viitata julkisia hallintotehtäviä hoitaviin yksityisiin viranomaisina (vrt. PeVL 50/2017 vp, s. 4).

Esitetyn 5 §:n sanamuoto jättää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi, koskeeko tiedonsaantioikeus myös julkisia hallintotehtäviä hoitavan käytäntöjen ja toiminnan selvittämistä. Säännöstä voisi olla perusteltua selventää apulaisoikeusasiamiehen ehdottamalla tavalla seuraavasti, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi:

> Sihteeristöllä on oikeus saada salassapitosäännösten estämättä viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta ~~viranomaisen~~ sen käytäntöjen ja toiminnan selvittämisen kannalta välttämättömät kuurojen ja viittomakielisten kokemaa syrjintää ja oikeudenloukkauksia koskevat tiedot.

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittelyperuste

Tietosuojavaltuutettu on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että erityisten henkilötietoryhmien osalta käsittelyperusteet on lueteltu EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdassa. Tietosuojavaltuutettu pitäisi suotavana, että lainsäätäjä täsmentäisi vielä sitä, mikä tai mitkä edellä mainitun lainkohdan käsittelyperusteista soveltuvat totuus- ja sovintokomitean sihteeristön käsittelytoimiin silloin kun sihteeristö käsittelee erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja.

Tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan mukaan kieltoa ei sovelleta muun muassa silloin, jos käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi.

Tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tietosuoja-asetuksen 1 kohdan mukaista kieltoa ei sovelleta tietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Tietosuojalakia koskeneessa hallituksen esityksessä on arvioitu, että lainkohta on mahdollinen yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan nojalla (HE 9/2018 vp, s. 86).

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa on arvioitu, ettei lainsäädäntöön ei tällä hetkellä sisälly sellaisia säännöksiä erityisten henkilötietoryhmien käsittelystä tai tehtävästä, joka mahdollistaisi

oikeusministeriölle tai hallinnollisesti sen osana toimivalle sihteeristölle tällaisten tietojen käsittelyn tärkeästäkään yleisestä edusta johtuvasta syystä. Tämän vuoksi on arvioitu, että asiassa on tarpeen säätää joko sihteeristön tehtävästä tai tietojen käsittelystä (s. 8).

Tarkoituksena siis on, että erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely perustuisi tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohtaan, tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohtaan ja nyt käsittelyssä olevan lakiehdotuksen 3 ja 4 §:än.

Kuurojen Liitto on korostanut, että prosessiin osallistuvien henkilöiden tulee saada riittävästi tietoa aineiston elinkaaresta ja sen käsittelystä, ja myös Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. on nostanut esiin tiedonsaannin merkityksen prosessiin osallistujien itsemääräämisoikeuden kannalta.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että tietojen käsittely perustuisi lainsäädäntöön. Tämän vuoksi prosessiin osallistuvilta ei ole tarvetta pyytää suostumusta tietojen käsittelyyn. Vaikka suostumusta ei ole tarpeen pyytää, prosessiin osallistuvia on tarkoitus informoida tietojen käytöstä ja elinkaaresta.

Anonymisoidut transkriptiot

Tietosuojavaltuutettu on jättänyt lainsäätäjän harkintaan ehdotuksen, voisiko videotallenteista mahdollisesti laatia viimeistään arkistointivaiheessa anonymisoidut transkriptiot. Tämä mahdollistaisi tiedon jakamisen kuurojen ja viittomakielisten henkilökohtaisista kokemuksista tekstimuodossa ja ainakin joissain tapauksissa myös siten, etteivät tallenteilla esiintyneet tai mainitut henkilöt olisi niistä tunnistettavissa. Tämä palvelisi samalla asiakirjajulkisuuden toteutumista. Yksi mahdollinen näkökulma aiheeseen olisi pohtia, millä perustein nimenomaan videomuotoisten tallenteiden arkistointi on välttämätöntä vai voisiko arkisto olla pelkästään tekstimuotoinen.

Arkistoinnin toteutus ja punninta eri vaihtoehtojen välillä on vielä valmisteluvaiheessa, eikä lopullisia ratkaisuja ole tehty. Oikeusministeriö on keskustellut asian valmisteluvaiheessa asiasta kuuroja ja viittomakielisiä yhteisöjä edustavien järjestöjen kanssa ja selvittänyt viittomakielisen tallenteen muuntamista tekstimuotoon. Tietosuojavaltuutetun nostamien näkökohtien lisäksi tekstimuoto mahdollistaa analysointityökalujen käytön. Viittomakieliset tallenteet sisältävät kuitenkin tietoa, joka ei säily kirjalliseen muotoon siirrettäessä, minkä vuoksi videomateriaalin tallentaminen jälkipolville voisi olla perusteltua. Puhutun tulkkeen ja litteroinnin kautta tallennetta kirjalliseen muotoon siirrettäessä viestin merkitys saattaa muuttua. Laadukkaan tekstitallenteen ja sen pseudonymisoinnin toteuttamisella on taloudellisia vaikutuksia, ja tulee ottaa huomioon prosessille varatun määrärahan riittävyys. Yhteisöt ovat korostaneet, että kuurojen ja viittomakielisten yhteisö on melko pieni, minkä vuoksi henkilö saattaa olla yhteisön sisällä tunnistettavissa, vaikka tekstimuoto olisi pseudonymisoitu.

Prosessin kielet

Kuurojen Liitto ry korostaa, että totuus- ja sovintoprosessin viittomakielisyys on turvattava sen kaikissa vaiheissa ja prosessi tulee toteuttaa nelikielisesti: suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi se katsoo, että loppuraportin osalta on olennaista, että se on saatavilla kaikilla neljällä kielellä: suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi. Finlandssvenska teckenspråkiga rf on pitänyt tärkeänä, että loppuraportti on saatavilla ruotsiksi ja voimavarojen puitteissa ja vuoropuhelussa kieliryhmien kanssa myös joiltain osin suomenruotsalaisella viittomakielellä.

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi loppuraportin tai muutoin prosessin kielistä kielilainsäädännöstä poikkeavasti tai täydentävästi. Prosessin kielistä on linjattu yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen kanssa valmistellussa mandaatissa, joka on hyväksytty valtioneuvoston periaatepäätöksellä 5.6.2025 (OM/2025/68).

Mandaatin mukaan prosessilla on neljä kieltä: suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, suomi ja ruotsi. Prosessissa huolehditaan kielellisestä yhdenvertaisuudesta eri tavoin. Prosessin asiakirjat käännetään ruotsiksi. Vaativan tason viittomakielen tulkkauksella varmistetaan yhdenvertainen osallistuminen prosessin kaikissa vaiheissa.

Prosessin asiakirjakielet ovat siten ainakin suomi ja ruotsi, ja lisäksi otetaan huomioon suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Loppuraportin toteutuksesta keskustellaan prosessissa mukana olevien järjestöjen kanssa. Viime kädessä sihteeristö päättää loppuraportin sisällöstä, muodosta ja kielivalinnoista kielilainsäädännön ja prosessin mandaatin puitteissa.

Lain määräaika

Suomen Kuurosokeat ry on nostanut esiin, että lain voimassaoloaikaa voisi vielä harkita pidennettäväksi hieman. Myös Kuurojen Liitto ry ja Finlandssvenska teckenspråkiga rf ovat pitäneet hyvänä, että lakiehdotus mahdollistaa prosessin toteuttamisen vuoden 2028 loppuun asti, vaikka tällä hetkellä suunnitelmana on saada työ valmiiksi vuoden 2027 loppuun mennessä.

Lakiehdotuksessa on pyritty löytämään tasapaino joustavuuden ja työn päättymisajankohdan yksiselitteisyyden välillä. Lakiin sisältyvää joustoa voidaan pitää jo verrattain laajana, sillä kaksivuotiseksi suunnitellulle toiminnalle ja arkistoinnille ehdotetaan varattavaksi lainsäädännön tasolla mahdollisuus vuoden lisäaikaan.